

Dr. Zhivago

De demonstratie onder leiding van Pasja Antipov wordt door kozakken uiteengejaagd.

Film naar de gelijknamige roman van Boris Pasternak (1955). MGM, 1966
Geregisseerd door David Lean
Script: Robert Bolt
Muziek: Maurice Jarr
Geproduceerd door Carlo Ponti

Rollen

Dr. (Joeri) Zhivago, arts en dichter	Omar Shariff
Tonja Gromeko, stiefzuster en later vrouw van Zhivago	Geraldine Chaplin
Alexander Gromeko, stiefvader van Zhivago	Ralph Richardson
Anna Gromeko, stiefmoeder van Zhivago	Siobhan McKenna
Jevgraf, halfbroer van Zhivago, communistische politiecommissaris	Alec Guinness
Lara (ook Larisa genoemd), scholiere, later getrouwd met Pasja Antipov	Julie Christie
Pasja Antipov alias Streljnikov, student en revolutionair activist, later getrouwd met Lara; tijdens de burgeroorlog generaal van het Rode Leger	Tom Courtenay
Viktor Komarovski, zakenman, adviseur van Lara's moeder	Rod Steiger
Tonja Komarova, vermoedelijke dochter van Lara en Dr. Zhivago	Rita Tushingham
Amelia, moeder van Lara, leidt een kleidingatelier in Moskou	Adrienne Corri
Kyrill, bolsjewiek, leidt desertie van troepen	Bernard Kay
kolonel, leidt nieuwe troepen naar het front	Roger Maxwell
oude soldaat, vraagt of Lenin de nieuwe tsaar is	Eric Chitty
afgevaardigde van de Partij in Zhivago's huis in Moskou	Wolf Frees
leidster bewonerscomité in Zhivago's huis in Moskou	Gwen Nelson
vrijheidslievende revolutionair, dwangarbeider in de trein naar het oosten	Klaus Kinski
vrouw die met kind in trein wordt geheesen	Lili Murati
Petja, spoorwegbediende, vervoert de familie Gromeko naar Varykino	Jack MacGowran
Razin, politiek leider van een groep rode partizanen	Noel Willman
verdwaasde vrouw aan het hoofd van een groep vluchtende vrouwen	Maria Vico

Beschrijving van de inhoud van de film

De film is door zijn lengte niet geschikt om helemaal in de klas te vertonen. Om de docenten inzicht te geven in de mogelijkheden hier en daar stukken over te slaan en mondeling samen te vatten, is de film door mij in enkele delen gesplitst.

Inleiding (6 minuten)

De film begint en eindigt met een scène op de bouwplaats van een waterkrachtcentrale, eind jaren dertig of jaren veertig. Een kennelijk hoge communist, Jevgraf, ontbiedt een van de arbeidsters, Tonja Komarova; zij is volgens hem de verdwenen dochter van zijn schoonzuster Lara. Aan haar vertelt hij het verhaal van Dr. Zhivago.

Deel I (29 minuten)

St. Petersburg: gegoede burgerij en arbeiders

Joeri Zhivago verliest al jong zijn ouders en groeit op bij de adellijke grondbezittersfamilie Gromeko.

Hij gaat medicijnen studeren in Mos-

kou en ontwikkelt zich tot een begaafd dichter. In dezelfde stad woont Lara; haar moeder, redelijk welgesteld, leidt er een kledingatelier.

Lara is bevriend met de student Pasja Antipov. Door tussenkomst van Lara ontsnapt hij aan arrestatie bij het uitdelen van pamfletten. Hij is idealistisch en opofferingsgezind: "t Moet gedaan worden. Voor hen. Voor de revolutie". Het volk wil een revolutie, "maar dat weten ze nog niet". "Na de revolutie zullen de mensen anders zijn". Hij blijkt tegenstander van de bolsjewieken: "Ze kennen geen (onderscheid tussen) recht en onrecht".

Lara's moeder is bevriend met Viktor Komarovski. Wanneer hij bij Lara een pamflet (met een oproep tot een vreedzame demonstratie) ontdekt, wijst hij haar terecht en raadt haar deelname af. Hij blijkt zeer onder de indruk van haar charmante verschijning.

Op een avond gaan Komarovski en Lara uit. Tegelijkertijd vindt een demonstratie plaats onder leiding van Pasja Antipov; de demonstratie (in de Kropotkinstraat) gaat langs het huis

van de Gromeko's. Zhivago's stiefmoeder Anna is onder de indruk van de leuzen: "Gerechtigheid, Gelijkheid en Brood" en "Broederschap en Vrijheid". Alexander Gromeko moet er weinig van hebben: "Broederschap en lariekool!", en haalt zijn vrouw en stiefzoon van het balkon.

In het restaurant waar Lara en Komarovski dansen en dineren, dringen de klanken van de Internationale door. Komarovski breekt de spanning: "Ze zullen na de revolutie zeker zuiver zingen".

Terwijl Komarovski en Lara naar huis gaan, wordt de demonstratie door Kozakken in bloed gesmoord. Wanneer Zhivago een gewonde vrouw wil helpen, wordt hij, mede op aandringen van zijn stiefvader die geen problemen wil, door een soldaat naar binnen gestuurd.

Tonja komt, rijkelijk voorzien van kleren, terug uit Parijs. Zhivago's stiefmoeder ziet een gelukkige toekomst in het verschiet voor haar kinderen.

Pasja Antipov klopt bij Lara aan om een wond, opgelopen bij de demonstratie, te laten verzorgen. "Geen vredige demonstraties meer! Ze reden vrouwen en kinderen kapot! Uitgehongerde vrouwen die om brood vroegen. Die zwijnen aten en dansten".

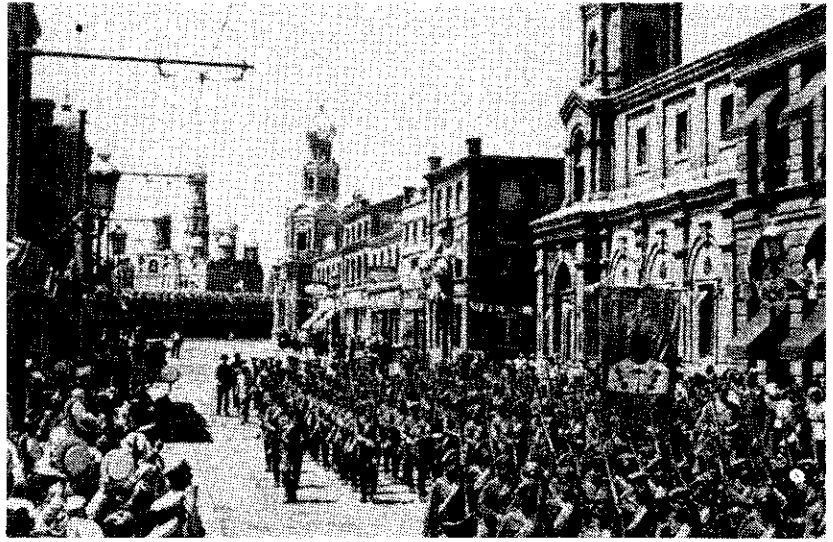
Deel II (29 minuten)

St. Petersburg: Lara, Pasja en Komarovski

Zhivago leert Lara kennen wanneer hij als arts op bezoek is bij Lara's moeder; deze heeft een poging tot zelfmoord gedaan in verband met Komarovski's avances jegens Lara. Komarovski wil niet dat Lara en Pasja Antipov trouwen; hij verkracht Lara. Zij neemt wraak door hem op een feest op Kerstavond door de hand te schieten. Terwijl ze wordt weggeleid door Pasja Antipov, verbindt Zhivago de hand van Komarovski, en vertelt over zijn halfbroer Jevgraf. Komarovski blijkt

Komarovski brengt Lara na het diner-dansant naar huis.

Parade aan het begin van de Eerste Wereldoorlog. De bolsjewiek Jevgraf (links) zal zich even later bij de soldaten voegen.

contacten te hebben met bolsjewieken. "Ik keur 't bolsjewisme af. Maar ik kan de bolsjewieken als mensen bewonderen. Weet je waarom? Ze kunnen winnen!".

Lara en Pasja besluiten Moskou te verlaten en vestigen zich in een dorp in de Oeral. Joeri Zhivago trouwt met zijn halfzuster Tonja Gromeko.

Deel III (19 minuten)

Eerste Wereldoorlog en revolutie

De Eerste Wereldoorlog breekt uit: een priester zegent de troepen. Een jeugdige Jevgraf sluit zich aan bij de soldaten op last van de partij. "De taak van mij en de Partij was de nederlaag te organiseren. Daaruit zou de revolutie voortkomen. Dat was onze overwinning". "Als de laarzen versleten waren, zouden ze bereid zijn te luisteren. Toen 't zover was, voerde ik drie bataljons weg van 't front".

Ook Pasja Antipov meldt zich voor dienst, zijn vrouw Lara en zijn dochter Katja blijven achter. Pasja lijkt te sneuvelen.

Zhivago werkt in een hospitaal.

Deserterende troepen onder leiding van de bolsjewiek Kyrill (met in hun gezelschap Lara, die op zoek is naar haar man), raken in gevecht met verse troepen (onder wie Zhivago). Een officier probeert de muiters tot inkeer te brengen. "Ze nemen jullie vrouwen, jullie huizen, je land...", waarop Kyrill antwoordt "Jouw land, kapitein". De kapitein en een kolonel worden vermoord.

Lara en Zhivago helpen de gewonden. Berichten komen door over de gevangenschap van de tsaar, de aankomst van Lenin, en het uitbreken van een burgeroorlog. Een oude soldaat:

"Wordt Lenin de nieuwe tsaar?". Kyrill: "Geen tsaren of andere heren meer! Arbeiders in 'n arbeidersstaat". Lara en Zhivago gaan aan de slag in een noodziekenhuis. Tonja leest in Moskou een brief van Zhivago, terwijl buiten schoten weerklinken. "Ze zijn weer bezig. Kunnen ze niet besluiten welke roversbende dit land zal regeren?", aldus een geïrriteerde Alexander Gromeko.

Als de oorlog voorbij is en het ziekenhuis wordt gesloten, neemt iedereen afscheid. Een man wil niet weg. "Thuis zijn ze aan het vechten, Hoogheid. Ik heb er genoeg van - Rode Garde, Witte Garde". Kyrill gaat naar de Rode Garde in Petrograd. "En je vrouw?", vraagt Zhivago. "Soms moeten vrouwen wachten, kameraad". Hij geeft Zhivago een goede raad: "Pas je aan!".

Ook Zhivago en Lara nemen afscheid. Lara gaat terug naar haar dochter Katja, Zhivago gaat terug naar Moskou.

Deel IV (37 minuten)

Honger en gebrek in Petrograd, reis naar Varykino

Wanneer Zhivago thuis komt in Moskou, blijkt het huis van de Gromeko's vol arbeiders. Met zijn zoontje Sasja, vrouw en stiefvader (zijn stiefmoeder is inmiddels overleden), moet hij in een van de kamers wonen. De leiding in het huis berust bij een afgevaardigde van de partij en de leidster van het bewonerscomité. Zij laten duidelijk blijken wie er nu de baas is. De luchtige wijze waarop Zhivago op de veranderingen reageert, wordt niet gewaardeerd.

Er is gebrek in de stad aan voedsel en

brandstof, er heersen besmettelijke ziektes, mensen lijden aan ondervoeding (waarover niet openlijk gepraat mag worden). Zhivago gaat op zoek naar brandhout. Thuisgekomen zijn de bewoners bezig de bezittingen van de familie Gromeko te verdelen. "Nu moet je leven zoals wij, dokter". De partijafgevaardigde kent zijn plicht: "Ik wil geen anarchie hier! Dit moet correct gedaan worden". Dan komt Jevgraf (die Zhivago buiten hout zag roven) binnen. Met een knip van de vingers doet hij iedereen afdruppen. Zhivago noemt Jevgraf "mijn politieke geweten". "Jullie leggen 't onrecht op tafel, snijden de gezwollen weg - geweldig". Maar: "Intussen moet men 't leven in leven houden door te leven". De communistische partij, zo blijkt, vindt Zhivago's gedichten 'persoonlijk', 'petit-bourgeois' en 'egoïstisch'.

Met hulp van Jevgraf bemachtigen Zhivago en zijn familie een plaats in een trein naar het oosten; zij willen zich vestigen op het landgoed Varykino van de Gromeko's. In het station liggen, onder grote portretten van Lenin en Trotski, honderden mensen op de perrons te wachten tot er een trein komt. Wanneer de locomotief het station binnen rijdt, rijst iedereen omhoog en probeert een plekje in een van de wagons te bemachtigen.

In de trein leest een partijman een instructie voor. Hij praat over "vrijwilligers" (waar het gaat om dwangarbeiders), de "helden-matrozen van Kronstadt", "de Witte garde en andere reactionairen die actief zijn in de Oeral"; de Rode Garde onder ene Streljnikov heeft de misdadigers verdreven. Een dwangarbeider roept

Zhivago en Lara tijdens een operatie na het gevecht tussen deserteurs en nieuwe troepen

"Leve de anarchie" en scheldt de partijman uit voor bureaucraat. "Ik ben een vrij man. Daar kunnen jullie niets tegen doen".

Onderweg zien ze vanuit de trein de verwoestingen als gevolg van de burgeroorlog, in het bijzonder als gevolg van het optreden van Streljnikov. Een vrouw met een dood kind wordt in de trein gehesen. Streljnikov heeft volgens haar het verkeerde dorp verwoest. De 'vrijwilliger' prijst Streljnikov, "een bevelhebber die op water en brood leeft".

Wanneer de trein op een zijspoor moet wachten, begraaft Alexander Gromeko het kind. De gepantserde trein van Streljnikov dendert langs onder gejuich van de soldaten; op de pet van een van hen staat Aurora. Zhivago wordt korte tijd door Streljnikov, in wie hij Pasja Antipov herkent, vastgehouden. Zij praten over Joeri's gedichten. "Vroeger hield ik van uw gedichten. Nu zou ik dat niet meer doen. Belachelijk persoonlijk. Gevoelens, tederheid, zijn plotseling banaal... Persoonlijk leven is dood in Rusland. Vermoord door de geschiedenis".

Streljnikov vertelt dat Lara in Joerjatin woont, een dorpje vlakbij het landgoed Varykino. Hij heeft haar sinds het begin van de oorlog niet meer gezien. "n Manhaftig man heeft geen particulier-leven meer". Wanneer Zhivago wordt vrijgelaten, vraagt Streljnikov hem: "Wat gaat u met vrouw en kind doen in Varykino?". "Gewoon leven!", antwoordt Zhivago. Na de lange reis stappen ze uit bij Varykino. Op het stationnetje ontmoeten ze Petja, een spoorwegbediende. Er lijkt niets veranderd. Petja begroet Alexander Gromeko met een buiging,

noemt hem Hoogheid. "Nou, nou, dat is allemaal voorbij", aldus Alexander Gromeko. Aangekomen in Varykino blijkt het landhuis dichtgespijkerd op last van het 'Revolutionair Rechtscomité' van Joerjatin 'in de naam van het volk'. Alexander Gromeko ('t Volk - daar hoor ik ook bij!') wordt ervan weerhouden de zaak open te breken: "Ze schieten contrarevolutionairen dood". Daarop neemt de familie zijn intrek in het tuinmanshuisje.

Deel V (24 minuten)

Verblijf in Varykino en bij partizanen

Met landbouw probeert de familie Zhivago in zijn levensonderhoud te voorzien. Alexander Gromeko leest in de krant het bericht van de moord op de tsaar. "Wat een barbaarse daad. Waar is het goed voor?". Zhivago antwoordt: "t Moet bewijzen dat er geen terugkeer mogelijk is".

In Joerjatin ontmoet Zhivago Lara en haar dochtertje Katja. Deze krijgt op school 'Leer van de Burgerrechten'. De tsaar "is de vijand van het volk". Zhivago wordt gearresteerd door Rode partizanen onder leiding van Razin. Wanneer hij vraagt waar het front is, krijgt hij te horen: "Daar waar de vijanden van de revolutie zijn. Witten, buitenlanders, daar is het front. En ook daar waar één bourgeois is, één halfzachte dichter, bezorgd over z'n eigen particuliere leven". Een verslagen groep Witte soldaten blijken jonge kadetten te zijn van de Militaire Academie Sint Michael. Als een jongen onder de ogen van Zhivago sterft, zegt Razin: "'t Is niet belangrijk".

Na enige tijd vraagt Zhivago om ont-

slag uit dienst. Razin weigert, tot ongenoegen van de militaire commandant. Deze dreigt "Ik kan je laten fusilleren!". Razin: "Kun je de Partij ook fusilleren? Naarmate de militaire strijd afloopt, neemt de politieke strijd toe. Iedereen wordt politiek beoordeeld, afgezien van militaire verdiensten".

Op 'n dag ontmoeten ze vrouwen en kinderen, op de vlucht door de sneeuw. Een vrouw, verdwaasd kijkend: "Soldaten". Razin: "Rode of Witte?". De vrouw: "Soldaten".

Deel VI (31 minuten)

Zhivago en Lara in Joerjatin en Varykino

Zhivago vlucht. Terug in Joerjatin hoort hij van Lara, dat zijn vrouw en familie zijn gevlucht; later leest hij in een brief dat ze zullen worden verbannen uit Rusland. Hij blijft bij Lara.

Op een dag krijgen ze bezoek van Viktor Komarovski. Deze heeft het geschopt tot minister in de "Oost-Aziatische grensrepubliek". Hij legt uit dat beiden gevaar lopen en biedt tevergeefs zijn hulp aan.

Zhivago en Lara beseffen dat hun samenzijn niet lang zal duren. Ze besluiten te gaan wonen in Varykino: "Als onze dagen geteld zijn, moeten we ervan genieten voor we gescheiden worden". Het landhuis is herschepen in een sprookjesachtig ijspaleis. Zhivago zet zich aan het bureau en, terwijl buiten de wolven huilen, begint hij te dichten: een bundel onder de titel 'Lara'.

Dan komt Komarovski voor de tweede maal. Hij vertelt dat Streljnikov is gearresteerd en zelfmoord heeft gepleegd, en dat Lara als zijn vrouw gevaar loopt. In verwachting van een kind van Zhivago, gaat Lara mee met Komarovski. Zhivago blijft achter; hij wil Rusland niet verlaten.

Deel VII (7 minuten)

Epiloog

Jevgraf maakt zijn verhaal aan Tonja af: Zhivago keerde acht jaar later terug naar Moskou. Daar dook ook Lara op, op zoek naar haar tweede dochter (het kind van haar en Zhivago), die zij in Mongolië is kwijtgeraakt. Wanneer Zhivago haar meent te zien, krijgt hij een hartaanval en sterft.

Op zijn begrafenis ontmoet Lara Jevgraf en vertelt hem van haar verdwenen dochter. Na enige tijd verdwijnt zij, "gestorven, of verdwenen in een van de werkkampen, een nummer zonder naam op een lijst die zoek raakte".

Geschiedwetenschappelijke beoordeling

De film speelt in het Rusland rond de Eerste Wereldoorlog en de Revolutie. Enkele malen komen historische tafereelen in beeld; vaak verwijzen opmerkingen en details naar gebeurtenissen en ontwikkelingen.

Uit de tijd voor de oorlog: het weelderige leven van de Moskouse bovenlaag tegen de achtergrond van revolutionaire agitatie; ook vreedzaam verzet (de demonstratie onder leiding van Pasja Antipov) wordt bloedig onderdrukt.

Uit de oorlog: troepen worden gezegend, enkele gevechtsscènes; de demoralisering van de soldaten en de instorting van het tsaristisch regime worden opgeroepen door een gevecht tussen muiters en gezagsgetrouwe soldaten. De flitsen over de oorlog gaan vergezeld van een commentaar van de vertellende Jevgraf, die daarin de bolsjewistische visie op de oorlog weergeeft ("Uit de nederlaag zou de revolutie voortkomen").

De revolutie wordt slechts aangegeven met berichten over de gevangenschap van de tsaar, de komst van Lenin ("de nieuwe tsaar?"), vraagt een oude soldaat zich af, en een vage aanduiding van gevechten in Moskou welke doen denken aan de bolsjewistische machts-overname.

De burgeroorlog wordt opgeroepen met beelden van verwoeste dorpen, vrouwen en kinderen op de vlucht, een gepantserde trein met revolutionairen, en het voorkomen van honger en ziektes (tyfus) in de stad. Dat het moeilijk is een plaats te bemachtigen in een trein, wijst op de ontwijking van het openbare leven in de tijd van oorlogscommunisme en burgeroorlog.

Het *communisme* blijkt uit de bezetting van Zhivago's huis in Moskou door arbeiders, en het dichtspijkeren van het buitenhuis van de Gromeko's in Varykino.

De macht van de partij blijkt uit het optreden van Jevgraf. Na een simpele knip van de vingers druipen de arbeiders, die bezig zijn met de plundering

van Zhivago's bezittingen, af. In het partizanenleger is het niet de militaire commandant maar de partijman Razin die de orders geeft.

Ook de beginnende onderdrukking door de bolsjewieken komt aan de orde: dwangarbeiders in de trein naar het oosten, contrarevolutionairen worden doodgeschoten (discussie bij aankomst in Varykino), Lara Antipova loopt gevaar omdat haar man tegen de bolsjewieken was.

Afgezien van Jevgraf worden de bolsjewieken stereotiep uitgebeeld: fanatiek, humorloos, ideologisch rechtlijnig, zichzelf wegcijferend voor de revolutie, autoritair en gehoorzaam; treffend is de figuur van de Partijafgevaardigde in Zhivago's huis: bewust van zijn nieuw verworven macht, tegenover de oude elite maar ook tegenover de arbeiders in het huis: de herverdeling van de bezittingen van de bezittingen van Gromeko's en Zhivago moet ordelijk geschieden.

Bijzondere aandacht is er voor de bolsjewistische visie op de kunstenaar. Zhivago's gedichten worden bestem-

peld als onder meer "belachelijk persoonlijk".

Een rode draad door de film is de aanwezigheid van een andere dan bolsjewistische factor in het revolutionaire kamp: hierin passen de figuur van Pasja Antipov alias Streljnikov (volgens hem kunnen de bolsjewieken niet onrecht van recht onderscheiden; 'zijn' demonstratie vindt plaats in de Kropotkinstraat!) en de vrijheidslievende dwangarbeiders in de trein naar het oosten.

Uit het voorafgaande blijkt dat in de film weliswaar de achterliggende historische werkelijkheid volop aanwezig is, maar dat geen feitelijke beschrijving wordt verschaft van de Russische Revolutie. Dat was overigens ook niet de bedoeling van Pasternaks roman. Veel details verwijzen naar de historische achtergrond. De keuze ervan wordt echter niet bepaald door de wil een volledige historisch beeld te verschaffen, maar hangt samen met de wijze waarop de verschillende figuren de gebeurtenissen beleven en erdoor worden gevormd.

De tsaristische kapitein wordt door deserterende troepen gelyncht.

Didactische beoordeling

Het wekken van belangstelling

De film 'Dr. Zhivago' is, in zijn geheel gedraaid, niet bij uitstek geschikt om belangstelling te wekken voor de Russische Revolutie. Het vertonen van boeiende fragmenten is daarvoor wel geschikt, zeker wanneer de leerlingen al enigszins thuis zijn in de geschiedenis van de revolutie. De film zal dan wellicht vragen oproepen over bijvoorbeeld het verloop van de burgeroorlog, de rol van niet-bolsjewistische revolutionairen en de lotgevallen van de verschillende bevolkingsgroepen in die tijd, in het bijzonder de bovenlaag.

Inleven

Het filmverhaal speelt zich af rond de lotgevallen van enige leden van de bovenlaag uit het voor-revolutionaire Moskou. De film biedt mogelijkheden zich in te leven in de problemen van deze groep ten tijde van de revolutie.

Kennisoverdracht

'Dr. Zhivago' speelt (hoofdzakelijk) in de jaren 1910-1920, maar bij het kijken naar de film speelt het verloop van de historische gebeurtenissen een ondergeschikte rol. Uit de verwijzingen in de film naar de historische werkelijkheid valt geen geschiedverhaal te reconstrueren. De aandacht van de kijker zal hoofdzakelijk uitgaan van het verhaal en de rol van de hoofdpersonen daarin. Omdat het geheel van historische gebeurtenissen en details die daarnaar verwijzen nogal fragmentarisch is, is de film voor overdracht van kennis over revolutie en burgeroorlog niet geschikt.

Wel biedt de film mogelijkheden een problematiek aan de orde te stellen die in het algemeen met het verschijnsel revolutie te maken heeft: *Hoe reageren mensen die een revolutie meemaken?*

Het hoofdthema in de film is de strijd die Zhivago voert om zijn persoonlijk leven te beschermen tegen de dreigende overmacht van de veranderingen in de samenleving. Hij staat in beginsel niet afwijzend tegenover de idealen van de revolutie, ook niet tegenover de revolutie zelf, maar weigert zijn persoonlijk leven en geluk en zijn eigen opvattingen over goed en kwaad daaraan te onderwerpen. Het advies van Kyrill: "Pas je aan!" is aan hem niet besteed; hij weigert het optreden van tyfus en ondervoeding in Moskou na de revolutie te verzwijgen; als Streljnikov vraagt wat hij in Varykino gaat doen, luidt het antwoord: "Gewoon leven". Om dezelfde reden deserteert Zhivago uit het partizanenleger, en besluiten hij en Lara de tijd die hen nog rest door te brengen in het idyllische landhuis te Varykino.

In deze visie staat Zhivago lijnrecht tegenover de bolsjewieken. Voor hen is het persoonlijk leven en geluk ondergeschikt geworden. Ook de kunstenaar krijgt een andere rol. Zhivago's gedichten worden plotseling 'persoonlijk', 'petit bourgeois' en 'egoïstisch' genoemd. Teleurgesteld in het oordeel van zijn halfbroer blijft hij echter vasthouden aan zijn idealen. Pas wanneer de persoonlijke omstandigheden weer goed zijn (het verblijf met Lara in Varykino) komt hij tot zijn grootste prestatie: de serie gedichten voor Lara, ondanks de dreiging van de buitenwereld: de op de achtergrond huilende wolven.

In de schaduw van Zhivago ervaart iedereen op zijn of haar eigen wijze de gebeurtenissen van revolutie en burgeroorlog: enthousiast, meedogenloos, bang, opstandig, berustend, naf, persoonlijk getroffen door dood en verwoesting. Dit thema in de film is sterk bepalend voor de wijze waarop de film in het onderwijs zou kunnen worden gebruikt. In de hierna volgende lesprocedure zullen we dit nader uitwerken.

Een tweede mogelijkheid is om via de

film het culturele beleid van de Sovjetunie aan de orde te stellen. Immers, Pasternaks roman, naar welk boek de film is gemaakt, mag in de Sovjetunie niet worden gepubliceerd. Nadat het boek in 1957 in het buitenland was verschenen werd Pasternak uit de Russische Schrijversbond gezet; hij weigerde de Nobelprijs, uit angst voor verbanning als hij de prijs in ontvangst zou gaan nemen.

Vaardigheden

Kijken naar (fragmenten uit) deze film biedt de leerlingen de kans te oefenen in de vaardigheid een speelfilm vanuit een bepaalde vraagstelling te analyseren en zo de dieperliggende thematiek van een (film)verhaal te achterhalen.

Attitude

Een van de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs is dat leerlingen oog krijgen voor het feit dat het menselijk handelen door veel verschillende waarden kan worden bepaald; zij realiseren zich daardoor dat ook hun eigen handelen bepaald wordt door waarden en leren de waarden kennen die hun eigen gedrag (mede)bepalen. In 'Dr. Zhivago' komen veel verschillende manieren voor waarop mensen de revolutie beleven en erop reageren. Die reacties worden mede bepaald door de waarden die belangrijk worden geacht. In de hierna volgende lesopzet wordt aangegeven welke 'typische' reacties plaatsvinden.

Een tweede doel op het terrein van attitudes houdt verband met het feit dat deze film een duidelijk en boeiend verhaal biedt in de vorm van een liefdesgeschiedenis. Sommige leerlingen zullen ook niet meer in de film zien. Het is een goede zaak dat leerlingen zich wennen verder te kijken en zich bijvoorbeeld te verdiepen in een achterliggend thema dat de schrijver in zijn boek (of de regisseur in zijn film) aan de orde stelt.

Een uitgewerkte lesprocedure

Planning en voorbereiding

Gezien de lengte van de film en de probleemstelling, stellen wij voor dat de docent twee maar bij voorkeur meer lesuren aan de film wijdt. Aangezien de totale film meer dan drie uur duurt, zal in de meeste gevallen moeten worden volstaan met het draaien van fragmenten. Met fragmenten tot een maximum van 64 minuten zijn de doelen in beperkte mate te realiseren.

Uitbreiding van het aantal fragmenten heeft als voordelen dat de film minder hoeft te worden onderbroken i.v.m. doorspoelen, dat het verhaal meer intact blijft, dat de probleemstelling verder kan worden uitgediept, en dat meer facetten van de historische achtergrond, met name de burgeroorlog, aandacht krijgen.

Wanneer de Russische Revolutie nog niet is behandeld, moet de docent eerst een en ander daarover vertellen; dat kan overigens tamelijk beknopt.

Het verhaal van de film is nogal ingewikkeld. Omdat fragmenten getoond worden tijdens verschillende lesuren en de docent die aan elkaar moet praten, kunnen gemakkelijk onduidelijkheden ontstaan. De kans hierop kan verminderd worden door de leerlingen een beschrijving van de inhoud van de film te geven. Dat maakt het ook mogelijk de probleemstelling al thuis te laten uitwerken en diepgaander te bestuderen.

Aangezien tijdens de lessen moet worden doorgespoeld tussen de fragmenten, moeten de nummers waar fragmenten beginnen tevoren zijn genoteerd.

Doelstelling

De leerlingen

- leven zich in in de verschillende manieren waarop mensen in Rusland de revolutie beleefden;
- weten dat revoluties (en andere ingrijpende gebeurtenissen) op vele

verschillende manieren door de bevolking kunnen worden ervaren;

- kunnen een speelfilm analyseren vanuit een gegeven probleemstelling;
- ontdekken dat een speelfilm (of boek) meer 'inhoud' kan hebben dan het verhaal alleen.

Lesprocedure bij twee lessen

Eerste lesuur

De docent vertelt de leerlingen dat zij gaan kijken naar een beroemde film, en legt hen de probleemstelling uit: onderzoeken op welke wijze verschillende personen/bevolkingsgroepen ingrijpende gebeurtenissen als een revolutie ervaren.

We gaan er vanuit dat de leerlingen al bekend zijn met het verloop van de wereldoorlog, de revolutie en de burgeroorlog in grote lijnen. Wanneer dat niet het geval is, moet de docent dat kort aan de orde stellen, waarbij met zo'n tien minuten kan worden

volstaan. Dat heeft wel zijn consequenties voor de planning.

Na de inleiding over de film stelt de docent kort de hoofdpersonen voor: hij schrijft hun namen op het bord en vertelt iets over de figuren: *Joeri Zhivago*, student medicijnen (staat vlak voor z'n examens) en begaafd dichter; hij woont bij zijn stiefouders en zijn stiefzuster Tonja in Moskou;

Lara, zeventienjarige scholiere, bevriend met de student en activist *Pasja Antipov*;

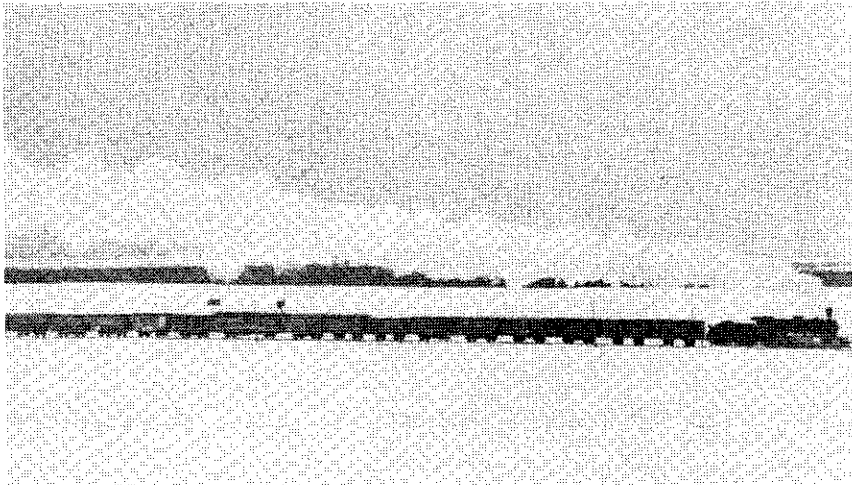
Viktor Komarovski, zakenman en adviseur van de moeder van Lara; hij wordt verliefd op Lara;

Streljnikov, een rode generaal tijdens de burgeroorlog.

De inleiding op de film en de opsomming van de hoofdpersonen kosten ongeveer 10 minuten. Wanneer we uitgaan van 5 minuten die nodig zijn om door te spoelen en de scènes aan elkaar vast te praten, blijven in het eerste lesuur 35 minuten zuivere 'film-tijd' over. Wanneer, bijvoorbeeld wegens lokaalwisseling of om andere redenen, voorzien kan worden dat min-

Jevgraf en Zhivago na diens terugkeer naar Moskou. Het gesprek gaat over Zhivago's gedichten. Op de achtergrond Alexander Gromeko en Tonja.

De trein op weg van Moskou naar Joerjatin

Generaal Streljnikov

der lestijd beschikbaar is, moet de inleiding op de film verschoven worden naar een eerder lesuur.

We stellen voor in het eerste lesuur de volgende scènes te vertonen (in de beschrijving van de film op bladzijden 14-16 voorzien van een verticale lijn):

1 Begin: Joeri in laboratorium in Moskou, mist bijna tram, Lara stapt uit, Pasja Antipov deelt pamfletten uit, gesprekje met Lara.

(4 minuten)

De docent spoelt door, vertelt dat Lara naar huis gaat, waar juist Komarovski op bezoek is.

2 Komarovski (na bezoek aan moeder van Lara) vindt revolutionair pamflet, doet Lara hoofddoek om; bezoek aan diner-dansant, uiteenslaan demonstratie, Zhivago mag niet helpen.

(12 minuten)

Doorspoelen. De docent vertelt dat Komarovski minder eerbare bedoelingen heeft met Lara en haar verkracht, dat zij hem op de kerstavond van 1911 uit wraak door z'n hand schiet, vervolgens met Pasja Antipov uit Moskou verdwijnt, en dat Zhivago trouwt met zijn stiefzuster Tonja.

3 De Eerste Wereldoorlog (begin: priester zegent troepen), de desertie van soldaten, Zhivago en Lara in het hospitaal (laten doorlopen tot scène dat Tonja in Moskou een brief van Zhivago leest).

(13 minuten)

Tijdens het doorspoelen vertelt de docent dat Lara en Zhivago afscheid nemen en dat ieder naar huis terugkeert, Zhivago naar Moskou.

4 Het huis bezet door arbeiders, schaarste aan voedsel en brandstof.

(6 minuten)

Wanneer de docent de inhoud van de film voor de leerlingen heeft gekopieerd, kan hij als huiswerk opgeven de inhoud goed door te nemen, zodat de kans op een goede discussie het volgende uur wordt bevorderd.

Tweede lesuur

Voor dit lesuur gaan we uit van 29 minuten 'filmtijd', 5 minuten om de film weer even kort in te leiden, en 15 minuten om een klasgesprek te voeren over de probleemstelling. Al naar gelang de behoefte kan in een volgend lesuur deze discussie worden voortgezet. Wanneer de vorige les is afgesloten met de scène in het huis van de Gromeko's in Moskou, vertelt de docent dat Zhivago in Moskou hulp kreeg van zijn halfbroer Jevgraf, die voor hem een plaats heeft verzorgd in een trein naar het oosten, zodat zij zich kunnen vestigen in het landgoed Varykino, bij het plaatsje Joerjatin. Hij herinnert de leerlingen eraan dat de burgeroorlog aan de gang is. Het fragment begint midden in de treinreis.

5 Het stroruimen, de trein rijdt door verwoest gebied, relaas van de vrouw over de Roden, Zhivago's ontmoeting met Streljnikov, de aankomst in Varykino.

(24 minuten)

Hierna moet de docent veel vertellen:

- de familie probeert met landbouw in zijn levensonderhoud te voorzien;
- Zhivago bezoekt Lara in Joerjatin;
- hij wordt gekidnapt door Rode partizanen, vlucht na twee jaar dienst;
- zijn familie is inmiddels naar Moskou teruggekeerd en moet emigreren;
- na zijn vlucht gaat Zhivago terug naar het huis van Lara. Daar krijgt zij bezoek.

6 Komarovski komt op bezoek, biedt zijn hulp aan, wordt het huis uitgezet.

(5 minuten)

De docent eindigt met te vertellen dat na een tweede bezoek Lara meegaat en Zhivago achterblijft. Later zal hij terugkeren naar Moskou. Als hij Lara nog een keer ziet, sterft hij.

Hierna begint het klasgesprek.

Klasgesprek

De docent brengt de probleemstelling in herinnering. Hij kan de vraag herhalen en kijken wat er uit de leerlingen komt. Vermoedelijk komen er weinig reacties, en in de meeste gevallen zal de docent gericht moeten vragen, daarbij zoveel mogelijk verwijzend naar concrete scènes.

Het beste kan dan begonnen worden met Komarovski, omdat zijn gedrag door de leerlingen snel kan worden geanalyseerd, en zo de probleemstelling duidelijk wordt. Hoe ervaart / maakt mee / gedraagt zich enz. Komarovski (tijdens) de revolutie? Sommige

